УДК 515.544

РОЗВ'ЯЗНІ ПЕРІОДИЧНІ ГРУПИ З МАЙЖЕ НІЛЬПОТЕНТНИМИ ВЛАСНИМИ ФАКТОР-ГРУПАМИ

О. В. Тураш

Turash O. V. Periodic soluble groups with nilpotent-by-finite proper quotients. Periodic soluble groups with nilpotent-by-finite proper quotients are characterized. We describe also periodic soluble groups such that all their proper quotients are (nilpotent with class $\leqslant c$)-by-finite.

0. Вступ.

Нехай $\mathcal{X}$ — абстрактний клас груп. Нескінченна розв'язна група G називається $JN(\mathcal{X})$-групою, якщо сама група G не є $\mathcal{X}$-групою, але всі її власні фактор-групи є $\mathcal{X}$-групами.

У цій праці ми характеризуємо нескінченні розв'язні періодичні групи з майже нільпотентними власними фактор-групами (скорочено періодичні $JN(NF)$-групи), а також нескінченні розв'язні періодичні групи, всі власні фактор-групи котрих є скінченними розширеннями нільпотентних груп класу нільпотентності $\leqslant c$ (скорочено періодичні $JN(N_cF)$-групи).

Всюди нижче: p — просте число,
G' — комутант групи G;
$\zeta_i G$ — i-й гіперцентр групи G;
$Z(G)$ — центр групи G;
$\gamma_i G$ — i-й централ групи G;
$|H|$ — порядок скінченної групи H.
Позначення стандартні і їх можна знайти, наприклад, в [1].

1. У цій частині охарактеризовані періодичні $JN(NF)$-групи.

Лема 1.1. *Нехай G — $JN(NF)$-група. Тоді G не містить неодиничних скінченних підгруп.*

Доведення. Від супротивного. Припустимо, що G містить неодиничну скінченну нормальну підгрупу. Тоді група G також містить підгрупу скінченного індексу N, котра є розширенням скінченної групи за допомогою нільпотентної. З результату Ф. Холла [1, Ч. 1, ст. 117] випливає, що фактор-група $N/\zeta_i N$ скінченна для деякого додатного цілого i. Отже, G — майже нільпотентна група, а це неможливо. Лему доведено.

1991 *Mathematics Subject Classification.* 20E15, 20F18.

Лема 1.2. *Нехай G — $JN(NF)$-група. Тоді підгрупа Фіттінга A групи G абелева без скруту або елементарна абелева p-група для деякого простого числа p.*

Доведення. Від супротивного. Нехай N — нільпотентна неабелева нормальна підгрупа групи G. Тоді фактор-група G/N' майже нільпотентна. Тому існує така підгрупа P групи G скінченного індексу, що фактор-група P/N' — нільпотентна, а звідси за теоремою Ф.Холла [1, Ч. 1, ст. 117] випливає, що P — нільпотентна. Отже, група G сама майже нільпотентна, а це неможливо за умовою. Таким чином, кожна нільпотентна нормальна підгрупа групи G абелева, і тому підгрупа Фіттінга A також абелева.

Припустимо, що A не є групою без скруту. Нехай S — нижній шар її періодичної частини. Зрозуміло, що S — елементарна абелева p-група для деякого p. Нехай aS — деякий елемент із $(A/S) \cap Z(B/S)$ (тут B така нормальна підгрупа скінченного індексу групи G, що B/S — нільпотентна група і $A \leqslant B$). Тоді для кожного елемента x підгрупи B

$$[a, x] \in T,$$

а отже,

$$1 = [a, x]^p = [a^p, x].$$

Центр $Z(B)$ підгрупи B одиничний, оскільки в іншому випадку фактор-група $G/Z(B)$ майже нільпотентна і, як наслідок, G також майже нільпотентна, а це суперечить умові. Тому $a^p = 1$, а, отже, $a \in T$ і підгрупа $(A/S) \cap Z(B/S)$ одинична. Таким чином, $A = S$. Лему доведено.

Надалі для спрощення будемо говорити, що $JN(NF)$-група G має характеристику 0 (відповідно характеристику p), якщо її підгрупа Фіттінга $F(G)$ є група без скруту (відповідно p-група).

Нагадаємо, що група A діє незвідно на групі B, якщо в B не існує неодничних A-інваріантних підгруп. Група A діє точно на групі B, якщо нейтральний елемент групи B є єдиним нерухомим елементом стосовно цієї дії.

Модуль A над групою G називається політривіальним, якщо в A існує ланцюг G-інваріантних підгруп скінченної довжини, фактори якого є тривіальними G-модулями.

Лема 1.3. *Нехай G — $JN(NF)$-група, A — її підгрупа Фіттінга. Тоді кожен неодиничний елемент із B/A діє регулярно на A, де B — така нормальна підгрупа скінченного індексу групи G, що фактор-група B/A нільпотентна.*

Доведення. Нехай xA — неодиничний елемент фактор-групи B/A. Відображення

$$\tau : A \longrightarrow A,$$

визначене за правилом $\tau(a) = [a, x]$, $\quad a \in A$, буде G-гомоморфізмом, а тому ядро $\operatorname{Ker}\tau$ і образ $\operatorname{Im}\tau$ нормальні підгрупи групи G. Припустимо, що ядро $\operatorname{Ker}\tau$ неодиничне. Тоді фактор-група $G/\operatorname{Ker}\tau$ майже нільпотентна, а значить, G містить нормальну підгрупу B_1 скінченного індексу з нільпотентною фактор-групою $B_1/\operatorname{Ker}\tau$. Отже, $\operatorname{Im}\tau \cong A/\operatorname{Ker}\tau$ — політривіальний B-модуль. Зрозуміло, що $\operatorname{Im}\tau$ — неодинична підгрупа, оскільки $C_G(A) = A$. Таким чином, група $B/\operatorname{Im}\tau$ майже нільпотентна. Але в групі G існує нормальна підгрупа B_2 скінченного індексу така, що $B_2/\operatorname{Im}\tau$ — нільпотентна група, а тому B_2 також нільпотентна, і, як наслідок, група G майже нільпотентна, що суперечить умові. Отже, підгрупа $\operatorname{Ker}\tau$ одинична і це означає, що x діє регулярно на A. Лему доведено.

Лема 1.4. *Нехай G — $JN(NF)$-група характеристики p, B — нормальна підгрупа G скінченного індексу. Якщо B містить підгрупу Фіттінга $F(G)$ групи G і фактор-група $B/F(G)$ нільпотентна, то*

(i) $B/F(G)$ не містить елементів порядку p;

(ii) підгрупа $F(G)$ виділяється в B напівпрямим множником і $F(G)$ — мінімальна нормальна підгрупа групи G.

Доведення. (1). Нехай $xF(G)$ — який-небудь елемент із $B/F(G)$, порядок котрого є степенем числа p. Оскільки $F(G)$ — елементарна абелева p-група, то нормальна підгрупа $< F(G), x >$ групи B нільпотентна за теоремою Баумслага [2]. Але $F(G) = F(B)$, а тому $< F(G), x >= F(G)$. Отже, елемент $xF(G)$ одиничний.

(2). Нехай $zF(G)$ — який-небудь елемент простого порядку q із $B/F(G)$, причому, $q \neq p$. З леми 1.3 випливає, що z діє регулярно на $F(G)$, а тому централізатор $C_{F(G)}(z)$ одиничний. Отже,

$$F(G) = [F(G), z] \times C_{F(G)}(z) = [F(G), z] \qquad (*)$$

(див. [3, Лема 1]. Для кожної G-інваріантної підгрупи N із $F(G)$ фактор-група B/N майже нільпотентна. Тому існує підгрупа B_1 така, що фактор-група B_1/N нільпотентна і $|B : B_1| < \infty$. Із (*) випливає, що $F(G) = [F(G), B_1]$ і $N = F(G)$. Оскільки фактор $B/F(G)$ нільпотентний, то за наслідком 1 [4] $F(G)$ виділяється в B напівпрямим множником. Лему доведено.

Теорема 1.5. *Нехай G — періодична група. Тоді G — $JN(NF)$-група тоді і тільки, коли $G = L \rtimes A$, де A — нескінченна елементарна абелева p-група, а L - нескінченна група, котра містить нільпотентну підгрупу B без елеметів порядку p скінченного індексу, B діє регулярно і незвідно на A.*

Доведення. Необхідність випливає з лем 1.2 і 1.4.

Доведемо достатність. Оскільки A — мінімальна нормальна підгрупа групи G і $C_G(A) = A$, то кожна власна фактор-група G майже нільпотентна. Сама G не є майже нільпотентною, оскільки $[L, A] \neq 1$.

2. У цій частині охарактеризуємо періодичні $JN(N_cF)$-групи. Надалі c — додатне ціле число.

Теорема 2.1. *Нехай G — періодична група, котра є скінченним розширенням нільпотентної групи класу $> c$. Група G — $JN(N_cF)$-група тоді і тільки тоді, коли виконуються такі умови:*

(i) існує нормальна нільпотентна підгрупа N класу $> c$ скінченного індексу, центр $Z(N)$ котрої є локально циклічною p-групою;

(ii) $|\gamma_{c+1}N| = p$;

(iii) група G не містить нормальних підгруп, перетин котрих з N одиничний.

Доведення. Необхідність. Оскільки група G не містить двох неодиничних нормальних підгруп з одиничним перетином, то центр $Z(N)$ — локально циклічна p-група.

Припустимо, що підгрупа $\gamma_{c+2}(N)$ - неодинична. Оскільки фактор-група $G/\gamma_{c+2}N$ є скінченним розширенням нільпотентної групи класу $\leqslant c$, то фактор N/N' скінченний, і крім того, клас нільпотентності a комутанта N' на одиницю менший, ніж клас нільпотентності підгрупи N. Якщо $a < c + 1$, то розглянемо $\gamma_2 N$ замість N. Міркуючи аналогічно, покажемо, що існує нормальна підгрупа N скінченного індексу така, що $\gamma_{c+2}N$ одиничний. Отже, $\gamma_{c+1}N \leqslant Z(N)$.

Нехай P — підгрупа порядку p із центру $Z(N)$. Оскільки G/P — скінченне розширення нільпотентної підгрупи P_1 класу нільпотентності $\leqslant c$, то $(P_1 \cap N)/P$ — нільпотентна група класу $\leqslant c$. Отже, $\gamma_{c+1}N = P$ і тому $\gamma_{c+1}N$ має порядок p.

Умова (iii) випливає з теореми Ремака [5, теор. 4.3.9].

Достатність. Оскільки група G не містить нормальних підгруп, перетин котрих з підгрупою N одиничний і $\gamma_{c+1}N \leqslant Z(N)$ мінімальна нормальна підгрупа G, то кожна власна фактор-група групи G є скінченним розширенням нільпотентної групи класу $\leqslant c$. Сама ж група G не є такою, оскільки підгрупа N має клас нільпотентності $c+1$. Теорему доведено.

Теорема 2.2. *Нехай G — періодична група, котра не містить нільпотентних підгруп скінченного індексу. Тоді наступні умови рівносильні:*

(1) G — $JN(N_cF)$-група;

(2) $G = L \rightthreetimes A$, де A — нескінченна елементарна абелева p-група, а L - нескінченна група, котра містить нільпотентну підгрупу B без елеметів порядку p скінченного індексу, B діє регулярно і незвідно на A;

(3) G — $JN(NF)$-група.

Доведення. Це твердження випливає з теореми 1.5.

1. Robinson D. J. S. A course in the theory of group. – Springer, New York e.a., 1982.
2. Baumslag G. *Wreath products and p-groups* // Proc. Cambridge Phil. Soc. – 1959. – 55. – P.224-231.
3. Franciosi S., de Giovanni F. *On torsion groups with nilpotent automorphis groups* // Commut. Algebra. – 1986. – 14. – P.1909-1935.
4. Robinson D. J. S. *Spliting theorem for infinite group* // Symposia Math. – 1976. – 17. – P.441-470.
5. Каргаполов М. И., Мерзляков Ю. И. Основы теории групп. – М., Наука, 1977. – 240 с.

Стаття надійшла до редколегії 13.07.98